

พฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธไทยในสังคมปัจจุบัน*

Meritorious Performance Behaviors of Thai Buddhist in the Current Society

อสิณา ลีอนันต์ศักดิ์ศิริ และโสวิทย์ บำรุงภักดิ์

Aleena Leeanasaksiri and Sowit Bamrungphak

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: thong.tu@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธไทยในสังคมปัจจุบัน ที่ว่าชาวไทยมักทำบุญด้วยความคาดหวังสิ่งตอบแทนผ่านกิจกรรมที่พบเห็นในอันดับต้นๆ เป็นเรื่องของการบูชาพระเครื่อง การทำบุญสะเดาะเคราะห์ด้วยการปล่อยสัตว์ การถวายสังฆทานด้วยถังสี่เหลืงโดยมากเข้าใจว่าเมื่อทำบุญด้วยกิจกรรมเหล่านี้ แล้วย่อมเกิดบุญกุศลลดบันดาลให้ได้รับสิ่งตอบแทนทั้งด้านวัตถุ หวังโชคลาภ ความสำเร็จ รวมทั้งขอสิ่งที่ปรารถนาทุกประการ ทั้งนี้เกิดจากการประพติดิตามกันมาโดยขาดความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดสถานการณ์การทำบุญที่เือไปด้วยความโลภในสังคมปัจจุบันชาวพุทธไทย ควรยึดถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งและน้อมการปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการได้แก่ ทาน ศีล ภาวนาและหลักบุญกิริยาวัตถุ 10 ประการ เช่นนี้จะเป็แนวทางให้เข้าใจหลักการทำบุญอันจะนำมาซึ่งผลบุญที่แท้จริง

คำสำคัญ: พฤติกรรมการทำบุญ; ชาวพุทธไทย

Abstract

The aim of this paper is to analyze the behaviors in the meritorious performance of Thai Buddhists in the current society. It can be seen that Thai people often make merit by expecting the reward through participating in the activities such as purchasing an amulets; releasing fish; offering the requisite to the Sangha. It is very understood that

*ได้รับบทความ: 22 มกราคม 2561; ตอบรับตีพิมพ์: 14 ธันวาคม 2561

Received: January 22, 2018; Accepted: December 14, 2018

making merit with these activities will be made to receive the rewards of the objects, fortune, success, as well as wishes. This is due to the behaviors influenced by the belief of the others with a lack of proper understanding in Buddhist principles, causing the meritorious performances full of greed in today's society. Buddhists should rely on the Triple Gem as a refuge and follow the principle of the three bases of meritorious action (puññakiriya-vatthu): generosity, precepts, mindfulness and even the ten bases of meritorious action. This results in proper comprehension on the principles of meritorious performance and its results.

Keywords: Meritorious Performance Behaviors; Thai Buddhist

1. บทนำ

ประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเวลายาวนาน พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยทุกด้าน ทั้งด้านความคิด ด้านพฤติกรรม ด้านความเชื่อ ดังนั้น ด้วยวิถีชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย จึงแสดงออกด้วยการประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนาที่มีหลากหลายรูปแบบ การทำบุญในชีวิตประจำวัน เช่น การใส่บาตร การถวายสังฆทาน การเข้าวัดฟังธรรม การทำบุญผ่านพิธีกรรมต่างๆ การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า การแต่งงาน งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ การโกนจุก บวชนาค ผู้ปฏิบัติกิจกรรมเหล่านี้จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ยกย่องเชิดชูพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองสืบไป

เนื่องจากคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้สอนให้พุทธศาสนิกชนหมั่นทำบุญให้มากจากอดีต พุทธศาสนิกชนไทย ได้ดำเนินรอยตามแนวทางพระพุทธศาสนาในการประกอบกิจกรรมการทำบุญในรูปแบบอันหลากหลาย วิธีการทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนาเรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ 10

ประการ ได้แก่ การให้ทานหรือทานมัย การรักษาศีลหรือศีลมัย การเจริญภาวนาหรือภาวนามัย การประพฤติดอนน้อมหรือปจายนมัย การช่วยขนขวายรับใช้หรือเวยยาวัจจมัย การเฉลี่ยส่วนความดีให้ผู้อื่นหรือปัตติทานมัย ความยินดีความดีของผู้อื่นหรือปัตตานุโมทนามัย การฟังธรรมหรือธัมมัสสวนมัย การสั่งสอนธรรมหรือธัมมเทศนามัย และการทำความเห็นให้ตรงหรือทิฏฐุชุกัมม (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2008 : 183) สำหรับการทำบุญทั้ง 10 ประการนี้ การทำบุญด้วยการให้ทานได้รับความนิยมนมากที่สุดอาจเนื่องมาจากทำได้ง่ายและรวดเร็วอย่างเช่น การถวายสังฆทาน

ปัจจุบันค่านิยมการทำบุญพุทธศาสนิกชนไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องมาจากแนวความคิดวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยม ทำให้สังคมให้ค่ากับวัตถุสิ่งของมากจนเกินขอบเขต ความโลภจึงเกิดขึ้นเป็นเงาตามตัวอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ การทำบุญนั้นต้องใช้ปัญญาประกอบ ดังนิทานชาดกที่ว่าด้วยเรื่องการทำบุญ เป็นเรื่องของจันทกุมารท่านทรง

ห้ามปรามพระราชบิดาบูชาญัตตนเองและครอบครัว เห็นว่าเป็นการทำบุญที่ไม่ถูกวิธี (Chareansook, 2010 : 308) ผู้คนในสังคมไทยปัจจุบันอยากเป็นผู้ร่ำรวยทรัพย์จึงแสวงหาพระปลุกเสกและเครื่องรางของขลังเพราะเชื่อว่าจะสามารถดลบันดาลให้ได้รับโชคลาภมีทรัพย์จำนวนมากหรือคุ้มครองภัยอันตรายที่อยู่รอบด้านให้รู้สึกได้รับความปลอดภัย จากตัวอย่างที่กล่าวมาชี้ให้เห็นว่า การทำบุญของพุทธศาสนิกชนไทยมักมีเป้าหมายในทางวัตถุมากกว่ามีเป้าหมายที่แท้จริงตามหลักพุทธศาสนาเป้าหมายเหล่านี้ล้วนเพิ่มความโลภโมโหสัน อันเกิดจากความเข้าใจวิธีการทำบุญที่ผิดเพี้ยนไปจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนทำบุญด้วยปัญญา เช่นนี้จึงจะได้ชื่อว่าการสร้างบุญกุศลที่แท้จริง

2. ความเข้าใจเรื่องบุญในพุทธศาสนา

พุทธศาสนิกชนไทย ยึดถือแนวทางปฏิบัติตนด้วยวิธีทำบุญผ่านรูปแบบอันหลากหลาย โดยมีความเชื่อว่ายิ่งทำมากยิ่งได้บุญมากหรืออาจทำบุญจากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษโดยทำตามกันมา ผู้เขียนได้แบ่งศึกษาความหมายของคำว่า “บุญ” ออกเป็น 2 ประการ ได้แก่

1. ความหมายตามรูปศัพท์ พระอรรถกถาจารย์ท่านสังเกตการใช้คำว่า “บุญ” แล้วแสดงความหมายไว้ให้เห็นแง่ด้านที่ละเอียดลงไปอีกดังในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถาอติวุตตะกะ แสดงความหมายคำว่าบุญ ไว้ 5 อย่าง คือ 1) หมายถึงผลบุญหรือผลของกุศล หรือผลของความดี เช่นในข้อความว่า เพราะการสมาทานกุศลธรรมทั้งหลาย

เป็นเหตุ “บุญ” ย่อมเจริญเพิ่มพูน (Tipitaka 11/50/86) 2) หมายถึง ความประพฤติดุสุจริตในระดับกามาจรและรูปาวจร เช่นในคำว่า คนตกอยู่ในอริยชาหากปรุ่งแต่งสังขารที่เป็นบุญ (บุญญาภิสังขาร) (Tipitaka 16/191/99) 3) หมายถึงภพที่เกิด ซึ่งเป็นสุคติพิเศษ เช่นในคำว่า วิญญูณที่เข้าถึงบุญ (Tipitaka 16/191/99) 4) หมายถึงกุศลเจตนา ในคำว่า บุญกิริยาวัตถุ (Tipitaka 25/238/ 270) (คือเท่ากับกุศลกรรม) และ 5) หมายถึงกุศลกรรมในภูมิสาม เช่นในคำว่า “ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายอย่ากลัวต่อบุญเลย” (Tipitaka 25/200/ 240) ข้อนี้ตรงกับคำว่าโลกียะกุศลนั่นเอง

2. ความหมายตามทัศนะของนักปราชญ์ พุทธทาสได้อธิบายความหมายของคำว่า “บุญ” คือ เป็นสิ่งที่ทำให้ พุใจ พอใจ ชอบใจ เช่น ทำบุญให้ทานหรือรักษาศีลก็ตามแล้วก็พุใจ อิ่มเอิบหรือแม้ที่สุดแต่รู้สึกว่าได้ทำสิ่งที่ทำยากในกรณีที่ทำบุญเอาหน้า เอาเกียรติอย่างนี้ก็ได้ชื่อว่าได้บุญเหมือนกันแม้จะเป็นบุญชนิดที่ไม่สู้จะแพ้หรือแม้ในกรณีที่ทำบุญด้วยความบริสุทธิ์ใจ เพื่อเอาบุญกันจริงๆ ก็ยังอดพุใจไม่ได้ว่าตนจะได้เกิดในสุคติโลกสวรรค์ มีความปรารถนาอย่างนั้นอย่างนี้ในภพนั้น ภพนี้ อันเป็นภพตัณหาไปสู่การเกิดในภพใหม่เพื่อเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ตามแต่ตนจะปรารถนาไม่ออกไปจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารได้แม้จะไปเกิดในโลกที่เป็นสุคติ ฉะนั้น ความหมายของคำว่า บุญ จึงหมายถึงสิ่งที่ทำให้ใจฟูและเวียนไปเพื่อความเกิดอีกไม่มีวันที่สิ้นสุดลงได้ (Buddhadasa, 2017 : 24-25)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายความหมายคำว่า“บุญ” โดยแบ่งออกเป็น 3 ประการ ดังนี้ 1) “บุญ” แปลว่า ชำระจิตใจ ให้บริสุทธิ์สะอาด ใจของเราที่กำลังเศร้าหมองขุนมัว มาพอทำบุญ อย่างเช่น ถวายทานเพียงเริ่มตั้งใจ ใจของเราที่สะอาดบริสุทธิ์ผ่องใสขึ้นการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ การกำจัดสิ่งเศร้าหมองที่เรียกว่ากิเลสทั้งหลาย 2) “บุญ” แปลว่า ทำให้เกิดภาวะน่าบูชา บุญนั้นทำให้น่าบูชา คนที่มีบุญก็เป็นคนที่น่าบูชาเพราะเป็นคนที่มีคุณธรรม มีความดีถ้าไม่มีคุณความดีก็ไม่น่าบูชาประการที่ 3) พระพุทธเจ้าตรัสไว้ คือ บุญนั้นเป็นชื่อของความสุขพอทำบุญแล้วจิตใจก็สุขเอิบอิ่มเป็นความสุขที่ประณีตลึกซึ้ง (Royal Academy, 2013 : 810)

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า บุญคือการกระทำดีตามหลักพระพุทธศาสนา 3 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านวาจา ด้านความคิด เมื่อพิจารณาตามความหมายของนักปราชญ์ มีความหมายในทิศทางเดียวกัน คือ บุญนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้ชื่นใจ สุขใจ อิ่มเอิบใจ มีความสุขพิเศษ แต่การทำบุญต้องทำให้ถูกวิธีนั่นคือ ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจจึงจะสามารถกำจัดกิเลสและสร้างความบริสุทธิ์ผุดผ่องสู่จิตใจได้เป็นลำดับ

3. พฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน

ปัจจุบันค่านิยมการทำบุญพุทธศาสนิกชนไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยมีเป้าหมายที่เน้นไปในด้านวัตถุมากกว่าเป้าหมายที่แท้จริงนั่นคือ การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เพื่อความหลุดพ้นตาม

แนวทางพระพุทธศาสนา ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างสถานการณ์เด่นในเรื่องการทำบุญของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน 3 สถานการณ์ ได้แก่

1. การบูชาพระเครื่อง นิยมเรียกว่าพระเครื่อง เป็นพระพุทธรูปขนาดเล็กมีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยก่อนกรุงสุโขทัย โดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจมิให้กระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องและเพื่อป้องกันคุ้มครองภัย พระเครื่องที่เป็นที่รู้จักและนิยมกันอย่างแพร่หลายในยุคนี้ได้แก่ พระพญาจารย์โต พรหมรังสี พระสมเด็จเจ้าบางขุนพรหม พระสมเด็จจอร์จัง พระวัดพลับ เป็นต้น (Likitthamroj and Keattabteew, 2003 :148) และในสายพระเกจิความนิยมอันดับต้นๆ ได้แก่ หลวงปู่ทวด หลวงปู่ทิม หลวงปู่โต๊ะ หลวงพ่อพรหม เป็นต้น

ปัจจุบันชาวพุทธไทยนิยมบูชาพระเครื่อง โดยมีจุดประสงค์ที่เน้นไปในทิศทางอื่นนอกเหนือจากการมีไว้เพื่อยึดเหนี่ยวทางจิตใจคือ การสะสมพระเครื่องเพื่อดลบันดาลโชคลาภ มุ่งหวังความมั่งคั่งร่ำรวยหรือประสบความสำเร็จในชีวิตด้านต่างๆ ตั้งใจหวัง รวมถึงการสะสมบูชาพระเครื่องเพื่อป้องกันภัยหรือสิ่งอัปมงคลออกไปยกตัวอย่างเช่น พุทธพาณิชย์พระเครื่องพระสมเด็จจักรพรรดิของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 เพราะมีความเชื่อกันว่ามีพุทธคุณครอบจักรวาลสามารถอธิษฐานขอสิ่งต่างๆ ที่มาของการบูชาพระเครื่อง จากการแลกเปลี่ยนระหว่างพระเครื่องกับพระเครื่องด้วยกัน ถ้าได้ความนิยมสูงกว่าพระเครื่ององค์ที่นำมาแลกเปลี่ยนจะมีการเพิ่มพระเครื่องให้อีกจำนวนหนึ่งตามความพอใจของผู้แลกเปลี่ยน ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นการ

เพิ่มชดเชยด้วยเงิน และได้กลายมาเป็นการซื้อขายพระเครื่องในที่สุด (Urungreangsook, 2011 : 178)

2. การสะเดาะเคราะห์ด้วยการปล่อยสัตว์คนไทยเรานั้นเชื่อถือเรื่องการสะเดาะเคราะห์มาตั้งแต่สมัยโบราณ เมื่อมีความทุกข์ร้อนหรือปัญหาใดๆ ก็ตาม ชาวไทยมักจะเลือกใช้วิธีการนี้เพื่อช่วยบรรเทาสิ่งเลวร้ายต่างๆ นานา ให้ทุเลาเบาบางลงไปบ้าง และเป็นการส่งเสริมดวงชะตาที่ร้ายให้กลับกลายเป็นดีได้ การสะเดาะเคราะห์ในสังคมไทยมีมากมายหลายรูปแบบที่เป็นสิ่งสืบทอดจนมาถึงปัจจุบัน เช่น การทำบุญปล่อยสัตว์ การให้ทานแก่คนยากไร้ การกินเจ การไหว้พระบูชาเทพต่างๆ เป็นต้น โดยเฉพาะการทำบุญปล่อยสัตว์นั้น ชาวพุทธไทยนิยมทำกันมากเพราะเชื่อว่าได้บุญกุศลแรงหรือเป็นการสั่งสมบุญไว้มากต่ออย่างความเชื่อในการสะเดาะเคราะห์ เช่น ปล่อยปลาไหล ทำให้การเงิน การงาน การเรียน มีความคล่องตัว ปล่อยเต่า ทำให้อายุยืนยาวเป็นการสะเดาะเคราะห์ ปล่อยหอยขม ทำให้มีความร่มเย็นเป็นสุข ทั้งความชื่นชม (The Exorcising for Free the Aquatic's life, 2016)

ชาวพุทธไทยมักทำบุญปล่อยสัตว์เพราะเชื่อตามๆ กันมา ดังความหมายข้างต้นแล้วแต่มุ่งหวังให้ตนประสบสิ่งดีๆ ซ้ำยังหวังให้ได้บุญมากมาย ความเข้าใจเช่นนี้ถือว่า เป็นเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์ ผิดหลักทางพุทธศาสนาการปล่อยสัตว์เหล่านั้นควรมีเจตนาให้สัตว์ได้รับอิสรภาพ พ้นจากการถูกฆ่า พ้นจากเคราะห์ร้ายชะตาขาด พระพยอมได้กล่าวถึงเรื่องการปล่อยชีวิตสัตว์ไว้ว่า “การทำบุญด้วย

การปล่อยสัตว์ ถ้าทำแล้วได้คุณได้ประโยชน์ได้บุญ ก็ควรทำต่อไป ไม่ต้องยกเลิก วิธีทำบุญยังมีวิธีอื่นอีกมากมาย ทาน ศีล ภาวนา ถ้ำรักษาศีล ทำทาน มีภาวนาอยู่ในใจอาจได้บุญมากกว่าการปล่อยนก ปล่อยปลาปล่อยเต่าปล่อยปลาเสียอีก เอาจริงๆ แค่อธิศีล 5 ไม่เบียดเบียนสัตว์ก็อายุยืนแล้ว” (Post-today, 2018)

3. การถวายสังฆทานในปัจจุบันชาวพุทธไทยนิยมการทำบุญถวายสังฆทานด้วยรูปแบบการซื้อชุดสังฆทานหรือที่เรียกกันว่าถังเหลืองถวายแก่พระสงฆ์เพื่อเป็นเครื่องอุปถัมภ์ในการปฏิบัติศาสนกิจสู่สังฆมตต่อไป สำหรับชุดสังฆทานนี้กำลังเป็นที่นิยมแพร่หลายอาจเนื่องมาจากสะดวกและรวดเร็ว ประหยัดเวลาของผู้ทำบุญ เหตุนี้จึงเป็นผลให้ผู้ทำบุญไม่มีโอกาสได้พิจารณาสิ่งของหรือวัตถุธาณที่บรรจุในถัง โดยอาจเป็นสิ่งของที่ไม่มีคุณภาพจำเป็นในการใช้สอยของพระสงฆ์หรืออาจเป็นของที่หมดอายุหรือด้อยคุณภาพบางร้านค้ามักนิยมจัดสินค้าลงถังแบบลวกๆ แล้ววางจำหน่ายบางครั้งหากจำหน่ายไม่ออก สินค้าก็อัดแน่นวางอยู่เช่นนั้นเป็นเวลาหลายเดือนหรือเป็นปีทำให้สินค้าบางอย่างหมดอายุลง เมื่อถึงนี้ถูกนำไปถวายสู่พระสงฆ์สินค้าเหล่านี้ย่อมด้อยคุณภาพลงไปมากหรืออาจหมดอายุลงได้ อย่างเช่นมีกลิ่นผงซักฟอกปนอยู่ในเครื่องดื่มที่อัดแน่นลงในถังด้วยหากเป็นจำพวกอาหารกระป๋องเมื่อท่านฉันอาหารที่มีสารปนเปื้อน อาจทำให้ได้รับอันตรายสร้างความเดือดร้อนให้พระสงฆ์ การทำบุญเช่นนี้จะได้บุญหรือจะได้บาปทดแทนจึงเป็นเรื่องที่ชาวพุทธควรหันมาพิจารณาประเด็นการถวายสังฆทานให้ถูกต้องตามหลักทาง

พุทธศาสนาเพื่อได้อานิสงส์ผลบุญที่แท้จริง

การทำบุญด้วยชุดสังฆทาน นอกจากจะสามารถทำได้สะดวกแล้ว ผู้ทำบุญเป็นจำนวนมาก ยังมีความเข้าใจว่า จะได้บุญมากไม่ต่างจากการทำบุญด้วยวิธีอื่น ซึ่งให้เห็นว่าเป็นการทำบุญโดยมุ่งหวังบุญเช่นนี้ จึงไม่ถูกต้องตามหลักทางพระพุทธศาสนาเพราะเป็นการทำบุญที่เจือไปด้วยความโลภ บ้างเข้าใจว่าอานิสงส์ผลบุญนี้จะสามารถดลบันดาลให้โชคได้ได้รับทรัพย์หรือของมีค่ากลับคืนมาหรือได้รับสิ่งของเครื่องใช้จำนวนมากมาย เช่นเดียวกับที่ถวายสังฆทาน บางคนยังต้องการทำบุญเพื่อสะเดาะเคราะห์ให้ดวงดีขึ้นและสามารถต่ออายุให้ตนเป็นผู้มีอายุขอายุยืน เป็นต้น

4. วิเคราะห์สถานการณ์การทำบุญของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน

สถานการณ์ที่ผู้เขียน ได้ยกตัวอย่างทั้ง 3 เรื่องนั้น ถือว่าเป็นการทำบุญที่ไม่ตรงตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพราะยังขาดความเข้าใจที่ถูกต้องทั้งนี้อาจมีสาเหตุจากหลายประการ โดยผู้เขียน ได้วิเคราะห์สาเหตุแห่งการทำบุญที่ผิดเพี้ยนของชาวพุทธไทยทั้ง 3 สถานการณ์ ดังนี้

สถานการณ์ที่ 1 การบูชาพระเครื่อง ผู้เขียนมองว่า โดยธรรมชาติของคนเรานั้นย่อมต้องการความปลอดภัยด้านต่างๆ ในการดำเนินชีวิต แต่หากครั้งใดรู้สึกกลัวเกิดความหวาดระแวงเป็นเหตุให้ไม่สบายใจหรือไม่แน่ใจว่า มีความปลอดภัยเพียงพอหรือไม่ โดยอาจหวาดกลัวความเสียหายในชีวิตหรือในทรัพย์สิน ดังนั้น จึงต้องแสวงหาที่พึ่งทางจิตใจเพื่อเป็นหลักยึดเหนี่ยวนั้นก็

คือ การพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจพุทธคุณนั่นเอง การบูชาพระเครื่องจึงทำให้รู้สึกปลอดภัย อบอุ่นใจ สบายใจรวมถึงมั่นใจได้ว่าจะสามารถแคล้วคลาดจากอันตรายจากเหตุเภทภัยต่างๆ และอำนาจสิ่งลี้ลับที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า ผู้เขียนเห็นว่า ในปัจจุบันหลายๆ วัดในสังคมไทย ต่างสนองตอบในเรื่องของพระเครื่องตามความต้องการของชาวพุทธหรือที่เรียกว่า พุทธพาณิชย์ เนื่องจากทางวัดก็อ้างว่าไม่สามารถขัดศรัทธาของญาติโยมได้ เหตุนี้ความเข้าใจเบี่ยงเบนจากวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบูชาพระเครื่อง จึงเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ มีให้เห็นกันในปัจจุบันนี้ สะท้อนให้เห็นว่า พระสงฆ์ได้ถ่ายทอดและชี้แนะแนวทางเพื่อความต้องการของชาวพุทธเท่านั้น อีกทั้งกระแสสังคมกระตุ้นให้ชาวพุทธทำบุญไหว้พระ 9 วัด พุทธศาสนิกชนยิ่งมั่นใจในปาฏิหาริย์ของพระเครื่อง สถานการณ์เช่นนี้แล้วจึงแน่ใจได้ว่า ไม่ใช่แนวทางที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ดังที่พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์ และถาวร เกียรติทับทิว (Likitthamroj and Keattabteew, 2003 : 136) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พระเครื่องกับสังคมไทย พบว่ามูลเหตุสำคัญที่สังคมไทยนิยมพระเครื่องก็เพราะความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์และปาฏิหาริย์ที่ช่วยคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายต่างๆ

ผู้บูชาพระเครื่องด้วยความเชื่อว่าอำนาจพุทธคุณจะสามารถดลบันดาลให้โชค ลาภ ให้ค้าขายเจริญรุ่งเรืองหรือได้โชค ลาภหรือประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ รวมถึงการสะเดาะเคราะห์ แม้ขนาดพระเครื่องนั้นจะมีราคาสูงเท่าไรก็ยอมแลก ผู้เขียนวิเคราะห์ว่า สาเหตุที่ชาวพุทธ

ไทยเข้าใจเช่นนั้น ที่จริงล้วนเกิดจากความโลภเป็นสำคัญโดยความโลภนั้น เป็นกิเลสตามธรรมชาติของปุถุชนทั้งหลาย ในบางรายอาจมีฐานะยากจน จึงหวังจะถูกหวย แต่โดยทั่วไปตามนิสัยของปุถุชน มักผูกฝืนความสบายจึงต้องการเสริมดวงชะตาด้วยการบูชาพระเครื่อง อีกทั้งหวังประสบความสำเร็จทุกๆ ด้าน รวมไปถึงต้องการความปลอดภัย แคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่างๆ (Likitthamroj and Keattabteew, 2003 : 135)

สถานการณ์ที่ 2 การสะเดาะเคราะห์ด้วยการปล่อยสัตว์ คนโบราณสอนคนรุ่นหลังให้ทำบุญด้วยการปล่อยสัตว์ถือเป็นการสะเดาะเคราะห์ เมื่อดวงกำลังตกจะช่วยให้ดวงดีขึ้นได้ รวมทั้งการปล่อยสัตว์แต่ละชนิดจะได้านิสงส์ที่แตกต่างกันไป เช่น ไต่บั้ง ยกตัวอย่างเช่น การปล่อยปลาไหลจะช่วยให้การเงิน การงานชีวิตประจำวันมีความคล่องตัวราบรื่น ไร้อุปสรรค การปล่อยเต่า ช่วยให้อายุยืน การปล่อยปลานิล ช่วยให้อุดมสมบูรณ์ เสริมอำนาจวาสนาบารมี ผู้เขียนวิเคราะห์ว่าน่าจะเป็นอุปบายที่ต้องการสอนคนรุ่นหลังให้ทำบุญปล่อยสัตว์ให้มาก เพื่อเกิดความกระตือรือร้นในการสร้างกุศลผลบุญนั่นเอง ทั้งนี้ในปัจจุบันนี้ อิทธิพลของหมอดูเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเห็นได้ชัดเจน เมื่อหมอดูทักว่าดวงตกจึงแนะนำให้เสริมชะตา ด้วยการปล่อยสัตว์ การทำบุญเช่นนี้ ย่อมเจือไปด้วยความโลภเกิดเป็นอกุศลจิต โดยใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ จากหนังสือเรื่องเคล็ดวิชาศักดิ์สิทธิ์ 5 บุญฤทธิ์ พิชิตโรคร้ายกล่าวว่า การให้ชีวิตผู้อื่นหรือให้อิสระผู้อื่นนั้น เรียกได้ว่าเป็นการเจริญเมตตาให้เกิดขึ้นในจิตใจด้วย ส่งผลย้อนกลับมายังตัวผู้ให้ทาน ถ้าได้ตั้งความปรารถนา

มีอายุยืนยาวปรารถนาไม่เจ็บป่วยหากไม่มีกรรมชั่วมาต้อนเสียก่อน ก็จะส่งผลให้ชีวิตมีสุขภาพที่แข็งแรงได้

ดังนั้น การทำบุญปล่อยสัตว์ควรคำนึงถึงอิสรภาพของสัตว์ และได้ช่วยเหลือให้สัตว์พ้นจากชะตาขาดเคราะห์ร้าย เพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่ปกติสุขตามหนทางของพวกเขามากกว่าที่จะใช้สัตว์เป็นเครื่องมือนำพาโชคลาภ เสริมวาสนาบารมีให้กับตนเอง

สถานการณ์ที่ 3 การถวายสังฆทานผู้เขียนวิเคราะห์ว่าในยุคปัจจุบันนี้ ผู้คนมีวิถีชีวิตที่เร่งรีบแข่งกับเวลา การทำบุญถวายสังฆทานจึงสร้างความสะดวก ประหยัดเวลาของผู้ทำบุญได้มาก ดังนั้น การทำบุญถวายสังฆทานจึงเป็นทางเลือกในลำดับต้นๆ แท้จริงนั้นมีวิธีการทำบุญหลากหลายวิธีในแนวทางพระพุทธศาสนา เช่น การประพฤติตนอ่อนน้อมถ่อมตน การช่วยขนขวายรับใช้งานสาธารณะประโยชน์ การฟังธรรมเทศนา เป็นต้น หากชาวพุทธไทยศึกษาวิธีการทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนาให้ถ่องแท้ จะทราบได้ว่ายังมีวิธีการทำบุญอื่นๆ ที่ไม่ต้องใช้ทุนทรัพย์อีกหลากหลายรูปแบบ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2013 : 11) ท่านมีเกณฑ์หรือหลักวัดอยู่ที่ว่า ผู้ให้คือ ทายก ทายิกา มีเจตนาอย่างไร ผู้รับคือ ปฏิภาหมีคุณความดีแค่ไหน วัตถุหรือสิ่งของที่ให้คือ ไทยธรรม บริสุทธีสมควร เป็นประโยชน์เพียงใด ท่านแนะนำการทำทานเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งอีกทั้งการรักษาศีลและภาวนา ก็เป็นบุญอีกอย่างหนึ่งและสูงขึ้นไปด้วยชาวพุทธสามารถทำพร้อมกันทั้ง

3 อย่างได้

การทำบุญด้วยสังฆทานนั้น ชาวพุทธที่ดีควรศึกษาเจตนาแห่งการถวายสังฆทานเพื่ออะไร พระพุทธเจ้าท่านสอนให้พิจารณาเจตนาที่บริสุทธิ์ โดยหวังให้วัตถุทานนั้น เป็นเครื่องอุปถัมภ์บำรุงคณะสงฆ์เพื่อสืบทอดพระศาสนาต่อไป การที่พุทธศาสนิกชนไม่มีความรู้เรื่องการทำบุญที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาจึงทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนเป็นอันมากผู้ทำบุญจึงมีเจตนาที่หวังผลบุญที่ดลบันดาลความสำเร็จด้านต่างๆ มีชื่อเสียงได้รับโชคลาภ จึงทำบุญแบบทุ่มเทหมดตัวเท่าไรเท่ากัน สุดท้ายกลายเป็นการทำบุญในเชิงพาณิชย์ที่ต้องการแลกกับวัตถุทาน หากพุทธศาสนิกชนใส่ใจศึกษาวิธีการทำบุญตามแนวทางพุทธศาสนาย่อมได้รับความเข้าใจ และเปลี่ยนแปลงทัศนคติไปสู่หนทางที่ถูกต้องได้ จะเห็นได้ว่าการทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนามีหลายวิธี โดยไม่ต้องใช้ทุนทรัพย์เลยทุกคนจึงมีสิทธิ์ทำบุญได้เท่าเทียมกัน

5. ทางออกที่ควรจะเป็นในการทำบุญของชาวพุทธไทย

พุทธศาสนิกชนไทย ควรศึกษาทำความเข้าใจหลักในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อสร้างบุญกุศลที่แท้จริง จะพบได้ว่าการทำบุญที่ควบคู่กับปัญญานับว่า เป็นทางออกที่เหมาะสมที่สุด ผู้เขียนได้วิเคราะห์ทางออกของการทำบุญที่ควรจะเป็นไปในแนวทางพระพุทธศาสนา จาก 3 สถานการณ์ ดังนี้

1. การบูชาพระเครื่อง ผู้นิยมพระเครื่องควรศึกษาถึงศรัทธาว่า ควรจะเป็นไปในลักษณะใดเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตามแนวทาง

พระพุทธศาสนา หากสะสมพระเครื่องเพื่อการศึกษางานพุทธศิลป์ เพื่อทราบร่องรอยที่มาของการสร้างพระนั้นหรือมีไว้เพื่อระลึกถึงพระสงฆ์ผู้สร้างพระเครื่องจึงนับเป็นสิริมงคลต่อตนเอง รวมทั้งเตือนสติให้เรากระทำดีละเว้นสิ่งชั่วหรือเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสืบทอดพระพุทธศาสนา หากผู้บูชาพระเครื่องมีความเข้าใจในแนวทางเช่นนี้จะช่วยให้ผู้บูชานั้นมีสติมั่นคง ตามลำดับ จึงนับเป็นความเชื่อที่ประกอบไปด้วยปัญญามิใช่ความงมงาย

การพึ่งพระรัตนตรัยเป็นสิ่งประเสริฐที่สุดสามารถกำจัดความหลงผิดที่ผู้เชื่อในอำนาจของพระเครื่องในประการต่างๆ ในแนวทางที่ถูกต้องเราสามารถพึ่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ด้วยความศรัทธา และนำหลัก ทาน ศีล ภาวนา มาปฏิบัติในชีวิตประจำวันย่อมเห็นผลจริงได้ เมื่อบุคคลทำทานจะได้ละโลภะ เมื่อบุคคลรักษาศีลจะได้ละโทสะ พึงรักษาศีล 5 ในเบื้องต้นย่อมทำให้ปลอดภัยจากความชั่ว 5 ประการ รวมทั้งเกิดวินัยในตัวเอง เมื่อบุคคลเจริญภาวนาจะได้ละโมหะเป็นกิเลสที่ละได้ยากที่สุด (Jarendamrongkeat, 2016 : 128) พุทธองค์ทรงสอนว่า ปัญญาประเสริฐที่สุดชาวพุทธควรหมั่นเจริญภาวนาอยู่เป็นนิจ พิจารณาว่าการทำบุญจากการบูชาพระเครื่องและวัตถุมงคลควรมีเจตนาในทิศทางใดที่ก่อให้เกิดผลบุญมากที่สุด สามารถดลบันดาลได้ทุกอย่างดังใจปรารถนาหรือขึ้นอยู่กับภาระกระทำของตนเอง

2. การทำบุญด้วยการปล่อยสัตว์ควรทำด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ ทำโดยมีเจตนามุ่งให้สัตว์นั้นพ้นจากชะตาขาด หวังให้มีชีวิตรอดปลอดภัยตามวิถีชีวิตของพวกเขาจนได้รับอิสรภาพในที่สุด

พระพุทธศาสนาเจตนาอันบริสุทธิ์จึงจะนับว่าเป็นบุญกุศลเต็มเม็ดเต็มหน่วย แต่หากไม่ศึกษาให้ถ่องแท้ทำให้เกิดความไม่เข้าใจปล่อยสัตว์ด้วยความโลภเชื่อถือตามกันมา ซ้ำยังเชื่อว่าบุญจะดลบันดาลให้หายจากทุกขโศกโรครภัยไข้เจ็บจากเคราะห์กรรม และยังขอให้ตนเองได้รับสิ่งดีๆ ตามประสงค์ในหลายประการ

สมัยพุทธกาล มีสามเณรรูปหนึ่งเป็นลูกศิษย์พระสารีบุตรได้ถูกพระสารีบุตรทักว่า จะมีอายุอยู่ได้อีก 7 วัน ด้วยญาณหยั่งรู้ของท่าน วันหนึ่งสามเณรไปพบเห็นชาวประมงที่กำลังจับปลาและหัวปลาเหล่านั้นกลับบ้าน สามเณรจึงเข้าไปพูดคุยและเทศนาธรรมให้ฟัง จนชาวประมงเกิดความซาบซึ้งและปล่อยปลาเหล่านั้นลงน้ำไปพร้อมกับสมาทานรักษาศีล 5 ตลอดชีวิต เมื่อครบ 7 วันสามเณรรูปนั้นไม่ตาย เมื่อพระสารีบุตรทราบเรื่องจึงกล่าวกับสามเณรว่า “ผลบุญแห่งการช่วยเหลือชีวิตสัตว์จำนวนมากจึงทำให้เธอผ่านพ้นชะตาขาดมาได้ ด้วยกรรมดีมาดตรอนนั่นเอง”

จากเหตุการณ์ดังกล่าว อานิสงส์ของการปล่อยชีวิตสัตว์ก่อให้เกิดมหากุศลช่วยสามเณรให้มีชีวิตยืนยาวต่อไปได้ สอดคล้องกับการทำบุญในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ ได้แก่ ทาน คือการให้ เผื่อแผ่ แบ่งปัน ศีล คือการประพฤติสุจริต มีความสัมพันธ์ที่ไม่เบียดเบียนกัน ภาวนา คือ การฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ เจริญปัญญา ทานก็เป็นบุญอย่างหนึ่ง ศีลก็เป็นบุญอย่างหนึ่ง ภาวนาก็เป็นบุญอย่างหนึ่งและสูงขึ้นไปตามลำดับ ศีลเป็นบุญที่สูงกว่าทาน ภาวนาเป็นบุญที่สูงกว่าศีล แต่เราสามารถทำไปพร้อมกันทั้ง 3 อย่างได้ (Phra

Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2013 : 11) ดังนั้น ชาวพุทธไทยจึงเห็นได้ว่า การทำบุญสามารถทำได้ทุกวันโดยไม่ต้องลงทุนทรัพย์เลยก็ย่อมได้ เพราะเจตนาอันนั้น ควรมุ่งให้ผู้อื่นหรือชีวิตอื่นได้รับประโยชน์สุขโดยแท้จริงเรียกว่า เจตนาที่บริสุทธิ์

3. การถวายสังฆทาน พุทธศาสนิกชนควรระมัดระวังการซื้อสังฆทาน เพราะเราไม่สามารถตรวจสอบคุณภาพของวัตถุในถังได้เลย แต่เราสามารถหาทางออกได้ เช่น การเลือกซื้อวัตถุธาตุด้วยตนเองโดยเลือกวัตถุธาตุที่มีความจำเป็นต่อพระสงฆ์หลากหลาย เช่น มิติโกน สบู่ แชมพู รองเท้าแตะ เมื่ออากาศหนาว เราสามารถซื้อหมวกไหมพรม ผ้าห่ม ถวายเป็นสังฆทานได้ การเลือกซื้อเช่นนี้ทำให้เราได้ตรวจสอบคุณภาพของวัตถุธาตุป้องกันของที่หมดอายุหรือเสื่อมคุณภาพ

พุทธศาสนิกชนควรทำความเข้าใจว่าการถวายสังฆทานแก่พระสงฆ์ เพื่อเกื้อกูลให้หมู่สงฆ์สามารถอยู่ได้และเผยแผ่หลักธรรมคำสอนต่อมวลมหาชนต่อไปทุกหมู่เหล่า ดังนั้นการถวายสังฆทานสามารถทำได้หลากหลายรูปแบบ อาทิ เช่น การส่งเสริมการศึกษาพระสงฆ์ ด้วยการถวายทุนการศึกษา การถวายข้าวสารแก่พระสงฆ์ การถวายภัตตาหารเพล การถวายปัจจัยต่อโรงพยาบาลสงฆ์ การอำนวยความสะดวกในเรื่องยานพาหนะแก่พระสงฆ์การจูงคนข้ามถนน การนำหินทรายมาเทถนนที่เป็นหลุมเป็นบ่อก็เป็นการให้ทานด้วยการให้ทาง เป็นต้น และที่สำคัญชาวพุทธที่ดีควรหมั่นทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนารวมถึงการทำบุญตามหลักกิริยาวัตถุ 10 ประการด้วยแนวทางพระพุทธศาสนาตามที่กล่าวข้างต้น

นอกจากนี้ ท่านพระพรหมคุณาภรณ์กล่าวไว้ว่า พุทธศาสนิกชนควรทำความเข้าใจว่าผู้ทำบุญจะต้องมีเจตนาที่เป็นบุญเป็นกุศล ยิ่งถ้าเจตนาอันประกอบไปด้วยปัญญา ก็มีคุณสมบัติดีประกอบมากขึ้นก็ยิ่งได้บุญมากเป็นอันว่า การให้เป็นทานทั้งสิ้นไม่ว่าจะถวายแก่พระหรือคฤหัสถ์ชาวบ้านจึงต้องมาทบทวนความหมายกันใหม่ว่า ได้บุญไม่ใช่เฉพาะถวายแก่พระและบุญไม่ใช่แค่ทาน (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2013 : 11) การถวายสังฆทาน จึงต้องเข้าใจวัตถุประสงค์ของทานนั้นว่า ควรถวายด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์แท้จริง นั่นคือมีเจตนามุ่งหวังให้พระสงฆ์สามารถเผยแผ่พระธรรมนำทางให้กับสังคมโดยไม่ขัดสนปัจจัยสี่ เรียกว่าอำนวยความสะดวกให้กับหมู่สงฆ์นั่นเอง ไม่ใช่ถวาย เพื่อมุ่งสะเดาะเคราะห์เสริมดวงชะตาขอโชคลาภ ขอความสำเร็จนานาประการเพราะอานิสงส์ผลบุญในทางพระพุทธศาสนาย่อมขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ถวายไม่ใช่ปริมาณวัตถุทาน

6. ข้อเสนอแนะ

การทำบุญของชาวพุทธไทยมีหลายรูปแบบแต่ที่นิยมเป็นอันดับต้นๆ เป็นเรื่องของการทำทาน เพราะมีความเข้าใจว่า การทำทานทำได้ง่าย สะดวกรวดเร็ว ประหยัดเวลา อีกทั้งได้บุญมาก ปัจจุบันนี้ชาวพุทธไทยมีความเข้าใจในการทำบุญเพื่อหวังผลบุญตอบสนองความต้องการของตนเองประการต่างๆ เช่น โชคลาภ ความร่ำรวย หน้าที่การงานประสบความสำเร็จ สุขภาพแข็งแรงหายจากโรคภัยไข้เจ็บ สะเดาะเคราะห์เสริมดวงชะตา ตัวอย่างเหล่านี้นับเป็นเหตุผลต้นๆ ของผู้ทำบุญใน

สังคมไทยอันแสดงให้เห็นว่า มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนจากแนวทางตามหลักพระพุทธศาสนาไปมาก ทั้งนี้เกิดจากกิเลสโลภะและโมหะเป็นสาเหตุใหญ่ให้ขาดการพิจารณา ผู้ทำบุญจึงมีความเห็นผิดที่เรียกว่า เกิดมิจฉาทิฐิครอบงำ การทำบุญจึงมีเพียงศรัทธาท่านั้นสถานการณ์การหวังผลบุญที่เด่นชัดในสังคมไทยในเรื่อง การบูชาพระเครื่อง การสะเดาะเคราะห์ด้วยการปล่อยสัตว์ การถวายสังฆทาน ทั้งสามสถานการณ์ล้วนเป็นที่นิยมและเชื่อถือของชาวพุทธไทยว่าบุญที่เกิดขึ้นจะสามารถบันดาลสิ่งดีๆ ให้กับตนเองได้ จึงขอสิ่งต่างๆ ให้ได้ดังหวัง บางคนจึงทำบุญทุ่มเทหมดตัวโดยขาดปัญญาไตร่ตรองตกเป็นเหยื่อของกิเลสจนถอนตัวได้ยากลำบาก เพราะการทำบุญที่มีเจตนาแอบแฝง

ทั้งนี้พระพุทธศาสนาสอนว่า ควรทำบุญด้วยเจตนาบริสุทธิ์ คือ หลักกิริยาวัตถุ 3 ประการ ได้แก่ การทำทาน การรักษาศีล การภาวนาและหลักบุญกิริยาวัตถุ 10 ประการ ได้แก่ การให้ทานหรือทานมัย การรักษาศีลหรือศีลมัย การเจริญภาวนาหรือภาวนามัย การประพฤติด้อนน้อมหรือปจายนมัย การช่วยขนขวายรับใช้หรือเวียยาวัจฉมัย การเฉลี่ยส่วนความดีให้ผู้อื่นหรือปัตติทานมัย ความยินดีความดีของผู้อื่นหรือปัตตานุโมทนามัย การฟังธรรมหรือธัมมัสสวนมัย การสั่งสอนธรรมหรือธัมมเทศนามัย และการทำความเห็นให้ตรงหรือทิฏฐุชุกัมมหากทำความเข้าใจแล้ว จะเห็นได้ว่าการทำบุญทำได้หลากหลายวิธีหลายรูปแบบโดยไม่ต้องใช้ทุนทรัพย์เลยเพราะโดยทั่วไปมักมีความเข้าใจว่า ต้องใช้ทุนทรัพย์ทั้งสิ้นจึงหลงอยู่ในการให้ทานหรือทานมัยเพียงอย่างเดียว

ดังนั้น บุญกิริยาวัตถุ 10 ประการ คือ วิธี
ชีวิตของทุกคนเป็นเรื่องราวพุทธไทยปฏิบัติมาช้านาน
แต่ทางฝึกฝนในทางสร้างบุญกุศลจึงควรหมั่น

พิจารณา โดยใช้ปัญญากำจัดมิจฉาทิฐิเพื่อให้กลับ
มาเป็นสัมมาทิฐิแล้วอนิสงส์ผลบุญที่แท้จริงจึงจะ
บังเกิดกับตัวผู้ปฏิบัติอย่างแท้จริง

References

- Buddhadasa. (1995). *The Greeting*. Bangkok : Sookkaparpjai Publishing.
- Chareansook, Ch. (2010). *Tossachadchadok : Buddha's 10 Life*. Bangkok : Petkarat.
- Jarerdndhamrongkeat, P. (2016). *The Baptism in Tripitaka*. Bangkok : Amarinthamma.
- Likitdhammaroj, P., and Keattabteew, T. (2003). The Amulets and Thai Society. *Thai Journal of Development Administration*, 42(1).
- Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2012). *Tipitaka*. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya Publishing.
- Phra Brahmagunabhorn. (P.A. Payutto). (2017). *Making a Merit*. Bangkok : Dhammadhan Printing House.
- _____. (2013). *Is This Real Happiness?*. Bangkok : Offset Creation Ltd.
- Posttoday. (2018). *Free Animal's Life Making Merit or not?*. [http://: www.posttoday.com](http://www.posttoday.com) (Accessed 31 July 2018).

